

doi:10.5559/di.20.4.15

**Bojana Ćulum,
Jasminka Ledić
CIVILNA MISIJA
SVEUČILIŠTA: ELEMENT
U TRAGOVIMA?**

Filozofski fakultet u Rijeci, Rijeka, 2010., 128 str.

U listopadu 2010. godine objavljena je knjiga "Civilna misija sveučilišta: element u tragovima?", kao rezultat dugogodišnjega znanstvenog, stručnog i praktičnog rada Bojane Ćulum i Jasminke Ledić. Motivacija za nastanak ove knjige i provedba istraživanja leži u činjenici što područje civilne misije sveučilišta nije izazivalo veći interes u hrvatskoj istraživačkoj zajednici i neopravdano je zanemareno. Na temelju prikaza i usporedbe teorijskih i istraživačkih spoznaja, ne izostavljajući pritom snažan kritički i zagovarački doprinos, autorice postavljaju istraživačke ciljeve i definiraju zadatke koji im znače uporište za daljnju analizu.

Sedam poglavlja knjige, uz pripadajući uvod, zaključak i popis literature, mogu se promatrati kroz tri tematske cjeline – (I) teorijsko uporište; (II) rezultati istraživanja i analiza stanja civilne misije na sveučilištima u Hrvatskoj te (III) projekcija razvoja civilne misije na sveučilištima u Hrvatskoj.

Prvu tematsku cjelinu čine uvod i četiri poglavlja. U prvom poglavlju autorice iznose pregled razvoja i promjena misije i uloge sveučilišta u društvu. Razvoj misije sveučilišta analiziraju od prvih srednjovjekovnih u 11. i 12. stoljeću, preko osni-

vanja Humboldtova sveučilišta u Berlinu, faze internacionalizacije i postmodernoga sveučilišta do, kako ističu, dominantno korporativne misije suvremenoga sveučilišta. Svoju periodizaciju zaključuju zadnjom fazom, u kojoj predstavljaju suvremeni društveni kontekst kao izazov za misiju sveučilišta. Upozoravaju kako društveni kontekst u kojem sveučilišta danas djeluju oslabljuje njihovu usmjerenost na djelatnosti poučavanja i istraživanja, a naglašava težnju da postanu poduzetnički orijentirana i tržišno relevantna.

Zaključnim razmatranjem ovoga poglavlja autorice otvaraju mnogo novih pitanja koja (p)ostavljaju kao (mogući) izazov budućim istraživanjima, od kojih se ovdje navodi nekoliko značajnijih – Je li ideja civilnog zalaganja prisutna kod sveučilišnih nastavnika i studenata?, Jesu li upravljačke strukture sveučilišta spremne za afirmaciju civilne misije?, Kako na sveučilištu (odgajati i) obrazovati društveno odgovorne građane? itd. Navedena pitanja samo su dio palete znanstveno-istraživačkoga doprinosa ove knjige.

Civilno zalaganje, kao drugo poglavlje prve tematske skupine, sastavljeno je od tri manja potpoglavlja. Autorice polaze od moguće definicije pojma civilnoga zalaganja te se hvataju ukoštac s izazovima njegove terminološke (ne)određenosti, koju potkrepljuju značajnim brojem pojmova koji se rabe za objašnjenje koncepta civilnoga zalaganja. Citirajući Levina (2007., 25), za kojega je civilno zalaganje "...nešto poput Rorshachove mrlje u kojoj svatko vidi nešto drugačije i pronalazi svoje prioritete", dodatno sugeriraju problematiku terminološkog određivanja i definiranja pojma. U konačnici naglašavaju kako je svaka definicija civilnoga zalaganja vrijednosno orijentirana, pa stoga uvijek i kontroverzna, jer je nemoguće definirati civilno zalaganje bez jasnoga razumijevanja što je dobro društvo i kakvi su mu građani potrebni da bi takvo i ostalo.

Raspravu o kompetencijama potrebnima za civilno zalaganje otvaraju pitanjem "Kakav je građanin potreban za održivost

stabilnog demokratskog društva?". Kao polazišnu kompetenciju pretpostavljaju aktivno djelovanje, odnosno koncepciju aktivnoga građanstva. I ovdje se susreću s velikim izazovom obrazlaganja uloge aktivnoga građanina s obzirom na složenost pojma i njegovo kontinuirano redefiniranje u prostoru i vremenu.

Potpoglavljem "Pad civilnog zalaganja?", koje svojom jezičnom konstrukcijom nagoviješta zabrinutost za stanje civilnoga zalaganja, autorice zaključuju ovo poglavlje. Pretpostavljenu zabrinutost potkrepljuju rezultatima međunarodnih i domaćih istraživanja o značajnom opadanju interesa mladih za društveni i politički angažman.

Što je civilna misija sveučilišta, koji su razlozi za njezino osnaživanje, koji su primjeri dobre prakse u međunarodnom okruženju te koje su strateške smjernice potrebne za redefiniranje i jaču integraciju civilne misije sveučilišta – pitanja su kojima se autorice bave u četvrtom poglavlju. Naglašavaju kako je civilna misija sveučilišta stara koliko i prva europska sveučilišta, ali literatura, iako bogata, danas ipak ne nudi jasnu, preciznu i jezgrovitu definiciju civilne misije sveučilišta. Pozivajući se na Ostrander (2004.), ističu kako bi civilnu misiju sveučilišta u korelaciji odnosa sveučilišta i zajednice trebalo promatrati kroz četiri elementa: poučavanje i učenje studenata, transformaciju kurikula, istraživačke prioritete koji se definiraju u suradnji sa zajednicom i počivaju na aktualnim društvenim problemima te produkciju novoga znanja. Zaključuju kako nema ispravne definicije civilne misije te kako ona ovisi o brojnim čimbenicima – tradiciji sveučilišta, institucionalnim promjenama, problemima u zajednici i slično. I-

pak, kako ističu, autori dominantno sjevernoameričkoga kontinenta civilnu misiju definiraju kao treću misiju (*third mission*) i promatraju je kao samostalnu misiju, kao jedini oblik treće misije sveučilišta. Ovdje autorice unose drugačiji pogled te se zalažu za koncept po kojem je civilna misija dio treće misije sveučilišta te se priklanjaju definiciji prema kojoj treću misiju sveučilišta "...čine one aktivnosti kojima se, posredstvom raznovrsnih ljudskih i materijalnih resursa koje sveučilište posjeduje, potiče interakcija sveučilišta i neakademске, lokalne zajednice" (Molas-Gallart i sur., 2002., 32).

Razlozi osnaživanja civilne misije sveučilišta raznoliki su. Promatrani u širem društvenom kontekstu, autorice ističu pet ključnih razloga koji predstavljaju rezultat sinteze rasprava u međunarodnoj akademskoj zajednici – aktualni problemi društva, tržišna orijentacija suvremenih sveučilišta, kritika akademskoga znanja, slab poticaj srednjoškolskih programa obrazovanja za aktivno građanstvo, nizak stupanj civilnoga zalaganja. Zbog navedenih razloga ističe se kako je visoko školstvo postalo metom kritičara koji tvrde da studenti napuštaju sveučilišta bez razvijenih sposobnosti aktivnoga građanina, da akademska istraživanja ne odgovaraju potrebama zajednice te da su sveučilišta potpuno neosjetljiva na probleme suvremenoga društva potpuno izgubila svoj civilni smisao. Takve i slične kritike mogle su se i mogu se čuti i u domaćoj akademskoj zajednici, uzrokovane najavom nedavnih zakonskih promjena prezentiranih pod krinkom zahtjeva pristupanja Europskoj uniji. Promatrane iz tog aspekta, rasprave koje otvaraju autorice samo su najava događaja kojima je domaća akademska zajednica svjedočila nekoliko mjeseci kasnije.

Značajan doprinos predstavlja dio u kojem se autorice bave strateškim smjernicama za redefiniranje i jaču integraciju civilne misije sveučilišta. Ovo potpoglavlje važno je ako ga promatramo s aspekta dvaju ključnih dionika visokoga obrazovanja: kreatora obrazovnih politika i uprav-

ljačkih struktura sveučilišta. Takav pristup zauzimaju i autorice te analiziraju strateške smjernice iz razine obrazovnih politika i institucionalne razine. Poseban se doprinos autorica očituje u analizi institucionalnoga vrednovanja zalaganja u zajednici, koja zasigurno tek treba izazvati žustre znanstvene i stručne polemike u akademskoj zajednici.

Zaključujući ovu tematsku cjelinu te najavljujući iduću, u petom poglavlju autorice promišljaju te preispituju poslanje sveučilišta. Kroz ključne dokumente na razini obrazovnih politika sve se više ističu vrijednosti kao što su društvena odgovornost i civilno zalaganje akademske zajednice naspram zabrinutosti akademske zajednice prema suvremenoj, sve prisutnijoj tržišnoj orijentaciji sveučilišta. Na tom se tragu, potkrijepljenom istraživanjima i praktičnim primjerima, autorice zalažu za institucionalizaciju civilne misije sveučilišta, odnosno civilnoga zalaganja i doprinosa razvoju zajednice. Poruka, kako ističu, o vrijednostima civilne misije i civilnoga zalaganja sveučilišta mora biti poslana s vrha upravljačkih razina i proklamirana strateška smjernica razvoja sveučilišta. Upravo će analiza strateških dokumenata na nacionalnoj razini činiti temelj empirijskoga dijela knjige.

Drugu tematsku cjelinu čine prikaz i analiza rezultata istraživanja. Polazeći od pretpostavke o važnosti institucionalizacije civilne misije sveučilišta, koju su najavile u prethodnim poglavljima, autorice pristupaju analizi temeljnih zakonskih i strateških dokumenata koji reguliraju i opisuju visoko obrazovanje u Hrvatskoj. Autorice su analizirale 79 dokumenata. Od toga 35 dokumenata primarne kategorije (Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obra-

zovanju (dalje: Zakon), Statute sveučilišta, Statute sastavnica sveučilišta i Pravilnik o izborima u znanstveno-nastavna, znanstvena, nastavna, suradnička i stručna zvanja (dalje: Pravilnik)), potom 6 strateških dokumenata koji usmjeravaju i opisuju visoko obrazovanje u Hrvatskoj (Plan sustava odgoja i obrazovanja 2005. – 2010., Strateški okvir razvoja 2006. – 2013., Strategija razvoja sveučilišta (Zagreb, Zadar i Rijeka) te OECD *Thematic Review of Tertiary Education – Country Background Report for Croatia*) i u konačnici 44 zapisnika sa sjednica Rektorskoga zbora. Prisutnost civilne misije sveučilišta u navedenim dokumentima mjerena je kroz tri pokazatelja: doprinos razvoju zajednice, aktivno građanstvo te društvena odgovornost. Svaki od pokazatelja analiziran je kroz četiri akademske djelatnosti: nastavu, istraživanje, djelovanje u zajednici i upravljanje. Statuti sveučilišta i sastavnica analizirani su iz kvalitativne perspektive, ali je prethodno provedena i kvantitativna analiza, koja upućuje na brojnost pojavljivanja utvrđenih pokazatelja. U analizi Zakona, Pravilnika i strateških dokumenata primijenjen je isključivo kvalitativni pristup, što znači da su prikazivani elementi vezani uz visoko školstvo i oni koji upućuju na usmjerenost definiranim pokazateljima civilne misije sveučilišta. Razvidno je kako su autorice analizi navedenih dokumenata pristupile isključivo iz perspektive deklarirane namjere, dok nisu ispitivale kakvo je stanje njihove provedbe u praksi. Navedeno se može promatrati iz dviju perspektiva, i to kao nedostatak ovoga istraživanja, ali i kao bacanje rukavice nekim budućim istraživanjima.

Rezultati analize zakonskih i strateških dokumenata visokog obrazovanja u Republici Hrvatskoj upozorili su na nekoliko važnih činjenica. Iako se Zakonom uviđaju odredbe koje upućuju na definirana osnovna načela civilne misije sveučilišta, zakonski akti i strateški dokumenti analizirani u idućim fazama nisu, a što se moglo očekivati, spomenute odredbe operacionalizirali i učinili primjenjivima u praksi. Visoka razina podudarnosti statuta sve-

učilišta i fakulteta sa zakonskom regulativom, na koju autorice upozoravaju, potrebna je i očekivana. Ono što zabrinjava jest činjenica kako podudarnost dokumenata i statutarnih odredbi na horizontalnoj i na vertikalnoj razini upućuje na prepisivanje, odnosno isključivo na zadovoljavajuće forme u statutima sveučilišta i njihovih sastavnica. Na temelju navedenoga autorice upozoravaju kako ne postoji autentičan pristup u definiranju misije sveučilišta i njegovih sastavnica uopće, pa tako ni u definiranju civilne misije sveučilišta u Hrvatskoj. O pokazateljima civilne misije Pravilnik ne piše, pa se, kako sa zabrinutošću ističu autorice, može pretpostaviti da se ova akademska djelatnost adekvatno ne vrednuje u kontekstu razvoja sveučilišta i visokog obrazovanja u Hrvatskoj.

Autorice posebno zabrinjavaju rezultati analize strateških dokumenata Vlade Republike Hrvatske. U njima se ne nalaze utvrđeni pokazatelji civilne misije sveučilišta niti se uspostavlja jasna veza između visokog obrazovanja, zalaganja u zajednici i obrazovanja društveno odgovornih i aktivnih građana. Strateški razvoj sveučilišta u Hrvatskoj upućuje u prvom redu na neusklađenost pristupa u izradbi strateških smjernica razvoja. Autorice ovdje upozoravaju na podatak kako od sedam sveučilišta u Republici Hrvatskoj samo su sveučilišta u Rijeci i Zadru izradila obuhvatne dokumente razvojnih odrednica. Od tri analizirana strateška dokumenta hrvatskih sveučilišta, analiza je pokazala kako se u samo jednom od njih prepoznaju pokazatelji civilne misije sveučilišta.

Rezultati istraživanja, koje autorice posebno sumiraju u sedmom poglavlju i tako zaključuju drugu tematsku cjelinu, upućuju na izostanak autentičnoga pristupa definiranju ne samo civilne misije nego

i misije hrvatskih sveučilišta uopće. U kontekstu rasprave o civilnoj misiji sveučilišta autorice naglašavaju izostanak njezine potrebne institucionalizacije, ali i institucionalnog elementa civilnoga zalaganja u zajednici. Zaključuju kako se sveučilišta moraju, barem na institucionalnoj razini, baviti javnom i demokratskom svrhom obrazovanja te okrenuti suradnji sa zajednicom i promicanju javne dimenzije svojega rada.

Projekcijom razvoja civilne misije na sveučilištima u Hrvatskoj autorice u trećoj tematskoj cjelini objedinjuju prethodna poglavlja te iznose smjernice za buduća istraživanja. Dva su smjera projekcije razvoja civilne misije od kojih polaze – očekivani i poželjni. Očekivani smjer razvoja temelje na načelima Lisabonske deklaracije, dok u načelima Uneskovke Deklaracije o visokom obrazovanju za 21. stoljeće prepoznaju poželjan smjer razvoja. Očito je, a što zaključuju Čulum i Ledić, kako se sveučilišta u Hrvatskoj nalaze pred novim izazovima i promjenama. Nažalost, među njima se ne naziru smjerovi razvoja prihvaćanja predstavljenih strateških smjernica sveučilišta koje teže jačoj integraciji civilne misije u temeljne akademske djelatnosti, a trend komercijalizacije koji se primjećuje može pridonijeti gušenju civilnih inicijativa. Na tragu ovakvih zaključaka, ova bi knjiga trebala postati štivo u rukama kreatora obrazovnih politika i predstavnika upravljačkih struktura hrvatskih sveučilišta, ako, kao i autorice knjige, vjeruju (a trebali bi!) da znanje nije roba, nego javno dobro, da tržište nije pokretač akademskoga djelovanja i da društvena odgovornost sveučilišta nije samo slovo na papiru vješto napisanih strategija.

"Civilna misija sveučilišta: element u tragovima?", osim što je važna u kontekstu doprinosa razvoju temeljne znanstvene discipline autorica (pedagogije), predstavlja rijedak primjer interesa za ovu temu u domaćoj znanstvenoj i stručnoj literaturi. Zato je ovaj pionirski pothvat uvod u široki spektar neistraženih znanstvenih i stručnih područja, koje tek valja otkriti, istražiti te iz znanstvenoga diskursa

pomno analizirati. Navedeni zahtjev predstavlja istraživački izazov za budućnost – ne samo autoricama ove knjige nego i novim istraživačima ovoga interdisciplinarnog područja. Pritom će biti potrebna spremnost da se nadiđu čvrsti zidovi nastali među područjima, poljima i granama domaće znanosti, ali i snažnije teorijsko utemeljenje pojedinih segmenata i istraživačkih nalaza.

Marko Turk

doi:10.5559/di.20.4.16

Sabina Mihelj
**MEDIA NATIONS:
COMMUNICATING,
BELONGING AND
EXCLUSION IN THE
MODERN WORLD**

Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011., 220 str.

Iako slovenska sociologinja i komparatistica Sabina Mihelj već sedam godina predaje na Odsjeku za društvene znanosti na Sveučilištu Loughborough u Ujedinjenom Kraljevstvu, hrvatskoj se akademskoj javnosti predstavila 2010. godine kao suautorica dvaju tematskih blokova objavljenih u časopisima *Narodna umjetnost* (47/1) i *Medijska istraživanja* (16/1). Autorica je oba bloka uredila u suradnji s Reanom Senjković. Prvi je posvećen temi socijalističke popularne kulture između folklor i nacionalizma, a drugi temi roda i popularne kulture socijalizma. Teme obaju brojeva mogu poslužiti i kao prigodan uvod u središnje preokupacije prve, novoobjavljene,

knjige Sabine Mihelj: *Media Nations: Communicating, Belonging and Exclusion in the Modern World* (svibanj 2011.), u kojoj se prepleću sve glavne teme autoričnih dosadašnjih poredbenih medijskih i kulturnih istraživanja: suodnos moderniteta, nacionalizma i sredstava masovne komunikacije, uloga medija i kulture u stvaranju društvene inkluzije i ekskluzije te u oblikovanju društvenih promjena, povijest masovnih medija i kulturna povijest s posebnim osvrtom na rodnu i rasnu problematiku.

Knjiga je podijeljena na kratak uvod i osam pregledno strukturiranih poglavlja, a napisana je pristupačnim i razumljivim jezikom. Središnji je autoričin interes problematizacija složena suodnosa nacionalizma i sredstava masovne komunikacije, koja će, kako se nada autorica, izbjeći zamke u kojima su zaglavili dosadašnji proučavatelji tih fenomena. Mihelj pritom želi premostiti jaz, kojim je, po njezinu mišljenju, dosad bilo obilježeno bavljenje temom, jer joj se pristupalo iz dvaju odvojenih tabora – nacionalizam se proučavao kao diskurs ili imaginacijska tvorba utjelovljena u raznim medijskim žanrovima ili kao fenomen uvjetovan institucionalnim strukturama, politikom i socioekonomskim kontekstom. Autorica u svojoj knjizi stoga pokušava povezati elemente "tekstocentričnoga" i kontekstualnoga pristupa, što osobito dolazi do izražaja u kraćim analitičkim izletima u različite dijelove svijeta u različitim povijesnim trenucima (prije svega u Sjedinjene Američke Države u zadnjih 10-ak godina, u bivšu Jugoslaviju u vrijeme njezina raspada i u Indiju u drugoj polovici 20. st.), koji su umetnuti u kasnija poglavlja ne bi li što zornije oprimjerali autoričine teorijske pretpostavke i prijedloge za buduća istraživanja. Drugi problem koji Mihelj pokušava izbjeći proizlazi iz pretpostavke da su nacionalizam i globalizacija dva uzajamno isključiva fenomena. Autorica stoga ustraje na tezi da globalizacija nipošto ne može biti poistovječena s denacionalizacijom te argumentirano u cjelini knjige pokazuje značenje nacionalnih dr-